

Břetislav Rérych

TETA JOŠTOVÁ VZPOMÍNÁ

Bylo to v roce 1926, kdy vypravovali jsme o starých lidech polenských a přišli jsme na starou Joštovou, tehdá 95letou.. Teta Božena Němcová (rozená Klusáčková, sestra akad. malíře K. L. Klusáčka) sama již osmdesátiletá se divila, jakou má ještě Joštová výtečnou paměť.

Pozvali jsme ji tedy na jedno krásné odpoledne, uvařili jsme dobré kaňičko, nějakou tu buchtu a brzo byla teta Joštová v proudu. A co jsme z ní při tom kaňičku dostali, podávám.

Já: Za ta léta, paní Joštová, arci se všechno změnilo, když vy jako děvče jste se po městě Polné proháněla.

Ona: O je duše zlatý, to byl jiný svět a jiné město, které jsem já jako děvče pamatovala. Tenkrát byli lidé ještě povinni robotou a mně bylo už 40 let, když Polná lehla popelem, a to už byla robota 15 let zrušená. Jen ve městě byla dlažba a ostatěk na předměstí byly chalupy a cesty mezi nimi byly v hlubokých úvozech. Tak třeba od Zvoníkova vyjelo se do hlubokého vejvozu a na konci, jak mají teď dvůr, stála Ráčkova stodola napříč do cesty, nechávajíc jen úzkou "branku" jako na vsích bejvaly do vejvoza k ostatním dřevěným stodolám kolem. Z toho vejvoza vyjelo se až skoro u hospody zápekelské.

A kamenný most na hráz, pán Bůh chraň, ten ještě nestál, voda ze splavu divoce se hnala ke skalinám, co na nich stojí Činčerova chalupa, a tam od dolního Zápekli naupřimo hodně dolů bejval dřevěný most na hráz.

Kdysi prej, vypravoval otec, šla vozní cesta stará i pod hrází, ale šla i přes luka po rámech k Dolní bráně do města, ale to

už já nepamatuju, za mně chodilo a jezdilo se do města po hrázi.

Když jste přišli ke kapličky u malého Pekýlka, kde byla kolem dokola v tom příkopě voda kolem zámku, stála nad vámi ta kulatá bašta. Dneska je ubořená do roviny, ale za mě byla sice také, jenže jednou tak vyšší, pamatuji ji bořit, ale ta dala práci. A ty šance, co vroubí parkán, byly o dobrého jeden a půl sáhu vyšší. Nebyly rovné, ale také jako vlny vykousané a po zdech na omitce samé žluté táflování jako kvádry. Nad nimi šly do druhého štoku zámecké budovy, ta k Peklu, co ještě stojí, a druhá s deseti okýnkama k Pekýlku. Tu bořili, když mi bylo 13 let.

V tom zbořeném křidle jsem jako děvče bývala, protože jsme chodili k drábom do zámku. Teď zase ty schody, co se s něma jde do dnešního Museum, vyčistili a položili, tak se šlo jako tenkrát napravo, kde byla kaple po celým prvním štoku s oknama do dvora, oltář byl nad dnešní

hladomornou, jako v malé kapličce, za mě byla už prázdná. V té velké kapli jsem běhávala často. Uprostřed stály dva sloupy, byly asi z mramoru, protože jsem po nich rukama hladívala kulatinu a strop nějak jako pletený (gotický? Ré.). Schody nahoru byly bílé. Ve druhém patře byly dva pokoje, modrý na stropě s hvězdou stříbrnou a zelený s hvězdou zlatou, oba měly okna k Pekýlku. Střechy byly z toho stavení už pryč tehda a přšelo tam. Zámek prý za otcových mladých let (1794) vyhořel naposled. Předtím ho zapálila zámecká dcera a předtím Švejdi. Za mý maličkosti byly už všechny kanceláře v Přibyslavi.

Jak se přišlo na nádvoří napravo, co je teďka Kaplan, zůstával nějaký Svoboda a tam na dvoře k té věži stála ještě veliká kulna. Za kulnou byla díra jako okno a dole i nahoře aresty, protože tenkrát vesnický lidí zavíral dráb na zámku. V těch arestech pamatuju mnoho kruhů a řetězy.

Kolem nádvoří bývala pavlač na sloupech, ale tam se už tenkrát nesmělo, protože to nebylo jisté. Pokojů bylo v zámku moc, jak by né, vždyť ještě nedlouho předtím zůstával tam vrchní purkrabí, důchodní a správce Bindr. Ten byl pěkná pletka, bral od Židů i od křesťanů peníze a kdo ho podplatil, toho bylo i právo. Za mě bydlel v zámku Dr. Kittenburg. V tom starém zámku (Museum) sušili už jen prádlo, ale pokoje měly ještě skleněná okna.

A město, i božítku, to bylo dočista jiné a taky lidí jiní. Sprosty lidí, žensky, nosívaly kanafasky a šátky a všecko z domácího a přes to šátky dolů. Měšfanky nosívaly i doma čepce, ovšem do kostela a ven sem tam měly ty bohatší i zlatý čepce. Bábička dala si z něj potom dělat zlatý klobouk s pentlema. Také se nosily u

čepců černý a bílý krajky žíněný. Jeden čas šly žíněné klobouky se slámou nebo se skrz "černý a bílý žíně" provlékaly "rolety".

Za mých časů byl na starém děkanství Matěj Sluga děkan a nějaký páter Kuhn od Brna. Jak jste mluvili, že k nim chodila ta pravá Božena Němcová, já jsem znala rešpicenta Němce, s nim chodili ještě dva auseři. Nebožtík otec Jošt a Landsmann chodili s nimi hrát kuželky do hospody V piliaru (u Vitka).

Vedle děkanství byla škola. Tam byl ředitelem Severin Promberger, učiteli Litomiský, Kuhn, Duras a Svoboda.

Vedle školy, která jako všechny domy měla šindelovou střechu, a to tuplovanou (mansardu), byl pekař Maras. Na rohu kupec Langhans. U Pišků (Peřina) nebyl dům, ale jen malá chaloupka, která měla okna jen v přízemí a tady zůstávali starý Piškovi, on měl housle, ona harfu a chodili hrát po hospodách. Jemu říkali "housle v plášti" podle jeho tuplovaného "krognu".

U Nejedlejš byl jeden Procházka a měl tam hospodu "U bílé labutě" a u Zapletalů byl Boubela a Procházka, oba řezníci a sekali maso v síních. U Dušátků byl Karel Leopold Kasal, malíř.

Vedle Kautských byl mydlář Karel Svoboda, který měl pět dcer. Nejstarší měla Ludvíka Klusáčka, ševce, který bydlel u Kambušů v Kandii, druhá měla Měřinského, třetí Hladíka, to byla tchyně Doubkových, čtvrtá měla vašeho otce, Josefa Rérycha, kramplíře, a nejmladší Marie Pojmana, otce Václava. Ten umřel ve velkém ohni. Vaše babička si vzala po smrti Svobody inspektora berního Chocenského, který byl také vdovec.

Svoboda měl u vás ve dvoře mydlárnu, kde v kotlích vyvářel louhy a v měděných hrncích měl loj. Byl to také náš strýček a

chodila jsem do kvelbiku (Lidové družstvo) kupovat mýdlo, sloupky a svíčky. Potom tam měl Lang hostinec "U páva", kdež měli sklad a spali tam dráteníci a sklínkaři.

Co je záložna, byl postřiháč Plíčka, který měl tři chaloupky. V jedné byl Vacek, ve druhé matka Plíčková, ve třetí Kuhn učitel. Jeden čas se hrálo "U Plíčků" divadlo.

Vedle u Grossů měl krám kupec Putterlík. Měl paní ukrutně silnou, tlustou, Putterlík pošt mistr byl jeho syn. Co teď obchoduje paní Gilbertová, byla stará rodina. Sobotka Dobiáš, také řezník, také sekal v síni. Každý dům měl ovšem svá pole.

U Sadilů říkalo se "V Ráji". Do náměstí byla v prvním patře jen půda a dozadu byly dvě světnice. Tam jsem měla kamarádku Terinku. K té jsem chodila proto nejraději, že tam neměli schody a muselo se lézt po žebříku.

Vedle Ráje měl doktorův dům Bergmann soukeník, měl potom pole a u nich začal se prvně v tomhle kraji dělat ručně na strouhadlech z brambor škrob, u Školského rybníka. A když to mladému zakázali, začal už pracovat ve větším v Dolní barevně (Amylon). V lékárně pamatuju Růžičku, který byl u V. Siese, lékárníka. Po něm přišel Sedlák. Lékárna měla půlkulaté dveře a na nich visel had, dvě panny a "Merkur" (Eskulap), v regálech byly dřevěný pixle a skleněné láhve s latinskými nápisy.

Panský dům držel hospodský zvaný Trnka, potom Lang, byl to nejslušnější hostinec a musel mít vždy dva pokoje přichystané, když přijeli úředníci od panství, které mělo potom kanceláře v Přibyslavi.

U doktora p. Michálka říkalo se U Činčerů. Dopředu byla jedna světnice

velikánská, dozadu tři, v síni maštal a jedna světnice dopředu, jedna dozadu, nahoru tmavé schody. Ten dům měl každé okno jináč. Na dvoře zůstával Novotný, soukeník až dole. Jezdili jsme tam po sáňkách. Pošta měla původně v tomto domě pronajatou světničku. Činčera byl tkadlec a potom měl koně.

Na nynější poště, která měla dvě okna nad sebou, ale dvě patra nebyla, to byla půda. Půl domu držel starý Putterlík a půl sklenář Felix, co měl Langrovku. Ten dům byl moc opuštěný, a když přišli první četníci (5), bydleli u Felixů vachcimrou.

V koutě náměstí, kde otec pamatoval hospodu "U konička" bydlel barviř Husák. Jednu jeho dceru si vzal Ráček a druhou dědeček nynějšího Chlebečka, to už tam hospoda nebyla.

Také vedle, dnes U Eisů, byl od nepaměti hostinec a prodej vína. Po Filipenském tu byl Novotný, který držel hospodářství a šenkoval tu i strýc Jošt a Pelikán.

U Horní brány (Filipenský) měl dům Nebesař soukeník a zde hráli na čas divadlo. Hospoda sem přišla později. Za domem býval v bráně Čermák, kovář.

Vedlejší dům býval nejnoblesnějším hostincem, kde bylo víno a velký biliár. Tam se konaly také bály. Jako děvče viděla jsem na čumandě první bál. Na stěnách byly zrcadlové lampy, uprostřed velká olejová. Stěny zdobeny chvojím a kytkami. Muzika bývala zdaleka, jednou až co hrála v Karlsbadu. To bylo jen pro zvané. Každý něco donesl k snědku. Tančil se valčík, hoptaič, sousedská, mazurka a kvadril. Pili pivo, víno, klivain, ke všemu po šestáku kobližky. Ženské pily smetanu, víno se žloutkem, sladkou vodu s citrónem.

Na bálečnice bylo podívání. Měly bílé nebo květované šaty v celku, uprostřed sešněrované. Životy byly hluboko vystřížené, krátké a dlouhé široké sukně. Špičaté bílé střevíce. Přes to mívaly na přehoz vatýrované a hedvábné upnuté šátky. Učesány byly postraně v kšajtle, dozadu drdóly, kolem harpuc, kukardy nebo korunku, mladé nosily u uší "loky". Šperků, "brasulet", oringlí a řetězů nosilo se dost. Těžký zlatý řetěz nosila Najmonka a mlynářka podhorská. Články vypadaly jako zlaté košíčky. I bohaté soukenice se šperky rády chlubily. Páni měli fraky, bílé vesty a vždýcky v ruce cylindry. Když tu potom byl okres, chodili úředníci v uniformách i do bálu.

Vedle Piliaru v koutě měl dům Ant. Röhrych "Němeček", byl kožešník a sušil v horním patře kůže.

Mrňákův dům jmenoval se "Myší díra" a měl ho Holcman. Tady byla má babička a k nim jsme chodili na besedu. Vypravovala o Francouzích, co jich v tom domě leželo. Jak vyrazili v noci do Měřína na "tuml", jak tam vzali všechn dobytek. Chtěli pořad jen jíst chleba, trhali ještě teplý, koláče nestačili pro ně zadělávat. Vy nevíte, co je zle, říkávala jim babička. Francouzi nás za 14 dní vyjedli, jako my jsme spotřebovali za čtvrt léta. Bylo to v listopadu a tu oni všechno ze dřeva štípali a házeli do ohně. V tom domě i dvě sochy rozštípali.

Co je radnice, bydleli Varhánkové, mydláři. Chodili jsme tam pro louh na mytí a praní. Varhánkovou každý ošidil, protože neuměla počítat. Ten milionář rytíř Varhánek z Vídně byl z toho domu syn.

Losenického dům už byl také v těch rukách, ale bydlel tam také Leopold Sobotka.

Hostinec "U Slovana" měl jen dopředu pokoje, kdež bydlel polečný a Petr

Pokorný, úředník obecní rady. Co je dnes sál, byla až do ohně (1863) půda.

U Klusácků byly ještě staré černé kuchyně a bydlel tam Fiala postřiháč.

V Horní bráně byly ještě dovnitř samé dřevěné krámky vystrčené do nynější úzké cesty, v nich spali i vařili prodavači. Horním městem vedl tak hluboký úvoz, že do něj starý Ančál spadl a zlomil si nohu.

A což teprv nynější židovské město. U branky při vchodu visel řetěz a Židé jistě dny nesměli ven a nikdo nesměl tam. My děti jsme se obzvlášť bály. Židovské domy až do ohně byly menší, ale plné světniček. Mnohý Žid měl jen jednu světnici, někdy půl. Kolem židovského města k Dobroutovu nebyla silnice, ale úzká strouha, do níž ústily záchody. Zato u Marků dole byly dvě uličky a průchodní domy. Starší Židé chodili zarostlí, vlasatí, měli dlouhé haliny (kaftany) a čepice jako do divadla (z beránku) a holili se dřívkem. Židovky ještě jako v Polsku nesměly jinak chodit než čepici, aby nebylo vlasy vidět. Znala jsem zvláště Kleina a Kimajera. Židé měli svého křmáře a dva řezníky, Pulcra a Dajče. Rabín byl velký a silný a chodil do Piliaru na víno. Tenkrát ještě chodil "klepáček" a svolával klepáním klapačky nebo kladívka. O šábesu nevařili. Hrách, kroupy, švestky a lůj dali do hrnce a hrnec zamazali hlinou. A tak ten šoulet měli potom v sobotu za teplý oběd.

Tak by mi byla vypravovala snad o každé chalupě v Polně, ale že se setmělo, pospíchala domů, a víc jsme se na besedě nesešli. Když jí bylo 97 let na cestě do kostela upadla a od vnitřního zranění zemřela.

Božena Němcová (rozená Klusácková) v dopise svému bratru akad. malíři K. L. Klusáckovi píše: "6. ledna měla teta Joštová pohřeb ve věku 97 let, jako nejstarší občanka Polně."

(z pozůstalosti B. Rěrycha)

POČESTNÁ OBEC SMÍCHOVSKÁ VÁS ZVE NA POUŤ

(Podle vzpomínek MUDr. Zdeňka Hejla zpracovala Ing. Milena Marková)

Byla sobota, osm hodin večer. V hospodě U Karásků, tedy Na Rychtě, skončila právě veledůležitá schůze smíchovského výboru. Počestná obec smíchovská, tak jako jiná léta, se připravovala na tradiční pouť, na kterou se těšili nejen obyvatelé Smíchova, ale i celého města a okolí.

Pan řídící učitel Kouklík, zvolený 14. února 1931 za rychtáře (dřívější titul byl starosta), a členové výboru, nyní už konšelé, právě dopili. Konšel Hejl pořídil zápis a sklapl notes. Hospodský přišel pro prázdné sklenice. Židle zarachotily a rychtář s konšely vyšel ven, ale ještě zůstali stát před hospodou. Od této chvíle nesměl být pan řídící pojmenován jinak nežli rychtářem a členové výboru ani jmény nebo tituly svých funkcí, ale konšely. Kdyby se z nich někdo spletl a nazval třeba pana Hejla panem tajemníkem, musel zaplatit pokutu.

Zvony tří polenských kostelů, hlavního chrámu, Špitálku a sv. Kateřiny se rozezněly ve velebné souhře a hlaholily nad městem, nad kterým se vlády ujímal večer.

Rychtář a konšelé ještě dlouho diskutovali a radili se před Rychtou. Hovor se točil kolem chystané pouti a kolem nezbytných příprav.

Rychtář přehlédl zkušeným okem celou silnici, aby se přesvědčil, kolik koňského a kravského trusu bude třeba odklidit. Očistu aleje prováděl sám z důvodů estetických a pro sebe užitečných. Alej byla čistá a trus byl výborným hnojivem pro jeho zahradu.

Už příští týden se rozjede celý kolotoč zařizování a příprav. Manželky konšelů, nyní už jediné konšelky, budou mít plné ruce práce. Z otevřených oken zadýchá

vůně čerstvě upečených buchet, koláčů a cukroví, aby jítřila chuť kolemjdoucích a připomněla jim, že pouť na Smíchově je už na dosah.

Na věži chrámu Nanebevzetí Panny Marie odbilo právě devět hodin, když se rychtář stiskem ruky a přáním dobré noci rozloučil s konšely.

Do aleje se vloudily první stíny. Srpnová noc visela nad městem jako tmavomodrý zvon. Nad kostelem vyšel měsíc, veliký a oranžový. Zelenohnědá hladina rybníka Pekla svítla v jeho záři jako roztavené zlato. Věneček lesa Březiny, objímající z obou stran rybník Peklo, byl klidný a mlčenlivý. Siluety chalup a domků na protější straně se zrcadlily v jeho chvějící se, světélkující hladině. A vysoko nad nimi, ze zalesněného Kateřinova, vykukovala nesměle věžička kostela sv. Kateřiny.

Zdálo se, jako by se starobylý polenský hrad, kdysi nejmilejší sídlo českého krále Jiřího z Poděbrad, působením měsíce vznášel nad vysokou kamennou terasou a byl jakýmsi kouzlem vytržen z dění tohoto času a zasazen do doby slavné, dávné minulosti, která stále vzrušovala fantazii dalších generací.

Na vyvýšeném prostranství před hradem, nazvaném parkán, už vyvanula vůně růží a zeleň keřů chřadla. Vzduch měl příchuf pozdního léta a proudil do tepen noci jako opojné víno.

Těm, kteří se ještě v této chvíli procházeli tichými cestičkami Březiny a Višniček jítřila smysly krásou a kouzlem, jakým působí jen noc. A těm, kteří již v této chvíli odpočívali, darovala klid a mnohým šťastné sny.

V sobotu po obědě, den před poutí, chodil pan Duchan z dolního Zápeklí s černou palicí, ozdobenou červenou mašlí

po celém Smíchově, třikrát zabušil na dveře nebo vrata smíchovských občanů, a tak jim připomněl, že oslavy zítřejší pouť už začínají. Odpoledne došlo k největší senzaci města, na kterou se těšili všichni občané Polné. Byla to zároveň nejučinnější reklama a největší atrakce smíchovské pouti.

Jakmile pan Duchan s černou palicí obešel všechna stavení na Smíchově, vyvedl z chléva dvě krávy. Za pomoci své ženy a smíchovských občanů byly krávy pečlivě vykartáčovány a jejich vemena umyta. Za všeobecného veselí a asistence smíchovské drobotiny došlo ke zdobení těchto krasavic. Na hlavy jim byly položeny věnce z lučního kvítí, na rohy uvázané mašličky a třásně, do ocasů vpleteny fábory, pentličky a jiné ozdoby. Každý něco přinesl a s povděkem byl přijat každý návrh k dosažení toho nejvyššího efektu. Ozdoben fábory, třásněmi a pentličkami byl i předem vyčištěný žebříňák, krasavice zapřaženy a pan Duchan vyrazil ze dvora.

Povoz se táhl silnicí kolem ovčína a zastavil před Rychtou. Smíchovští kluci a občané už čekali. Ulice byla plná zvědavců. Horda smíchovských kluků naskákala na žebříňák. V rukou se jim objevily foukací harmoniky. Nasedl i harmonikář a za huronského pokřiku a všeobecného veselí se dal žebříňák do pohybu. Vpředu se objevil nápis: „Počestná obec smíchovská vás zve na zítřejší pouť.“

Veselí a hlas harmoniky přivábil další diváky. Za žebříňákem se hnalo hejno kluků, marně se snažících dostat se na vůz. Smíchovští kluci je však nemilosrdně odráželi. A jak potah táhl ulicemi, přibývalo diváků, smíchu, povzbuzování a pokřikování a přibývalo také těch, kteří v poklusu běželi za nezvyklou atrakcí.

Žebříňák se dovlék na náměstí, projel Horní branou a pak dále celým Horním městem až ke Krajzontu, hospodě na

konci města. Tam se obrátil a vracel se zpět špalírem rozesmátých Poleňáků.

Po tomto veselém putování zastavil zase před Rychtou. Byla to atrakce, jakou se nemohlo pochlubit žádné jiné město.

Tyto dvě smíchovské předpouťové atrakce, kravský potah i obchůzka pana Duchana s opentlenou palicí, zůstaly trvale v paměti Poleňáků. Polenští si dodnes vzpomínají, jak jednou pan Duchan v zápalu vlasteneckém se s opentlenou palicí vydal do města. Obešel náměstí, Horní město a pustil se na Vejvoz. U Salášků třikrát mohutně zabušil na vrata. Služka ho viděla a protože nevěděla, o co se jedná, běžela do kuchyně a oznámila paní domu: "Milostpaní, na dvoře je řákej mužskej s černou opentlenou palicí! Mlátil na vrata div, že je nerozbil."

Když kravský potah zastavil před Rychtou, bylo už na Smíchově živo. Kramáři perníkáři, cukráři a zelináři hledali vhodné místo pro své stánky. Kdo přišel dřív, dostal lepší místo.

Rychtář i konšelé byli v pohotovosti. Houpačky, kolotoče, střelnice, to vše byly výrobky smíchovských občanů. Konšelé dávali instrukce, kam postavit boudy, kam kolotoče, kam houpačky i střelnici. Z rampy skladiště vedla ruční lanová dráha přes travnaté prostranství. Napjaté ocelové lano svištělo.

Mladé smíchovské dívenky dostaly do opatrování spousty pouťových odznaků, na nichž byl vyznačen hovnivál. Zítřka s nimi vyjdou do ulic a budou je prodávat za 1,- Kčs. Tento odznak, nápadně zapichnutý na klopě kabátu nebo na halence platil zároveň jako vstupné na pouť. Mezi těmito dívenkami, které odznaky prodávaly, byla i Zdendova sestra Věra.

Smíchovské děti se nemohly ze soboty na neděli dočkat rána. Zvláště ty, které měly nějakou povinnost, jako tomu bylo u Zdendy Hejla. Ten měl na starosti jeden

kolotoč, a to ten, jehož plošina se mohla pochlubit zvířátky různého druhu. Zdenda vybíral za jednu jízdu 20 haléřů. Zároveň však měl povinnost dávat pozor na kluky, kteří nahoře pod střechou uváděli kolotoč do pohybu. Musel též zajistit bezpečnost malých dětí, aby některé při jízdě nevypadlo. Všechny funkce byly zodpovědné a náramně důležité. Vyžadovaly bystrost a obratnost, být ustavičně ve střehu aby se některý mazaný kluk nevozil zadarmo, a aby se kluci pod střechou při točení kolotoče neulejvali.

Největší příliv účastníků byl po obědě. Kramáři, cukráři, perníkáři a zelináři se snažili u svých stánků. Stánky byly obklopeny kupujícími a obletovány rojem vos. Na odbyt šla cukrová vata, pendrekry, gumoví hadi, pražené mandle. Stánek cukráře Hazuky byl ustavičně obležen. Z něj už na dálku svítila perníková srdce se zrcátkem i bez něho a skoro vždy s nápisem: „Z lásky“ nebo „Z pouti“.

Snad největší zájem byl o šťastné balíčky. To čekání a napětí, co z balíčku vypadne, to opravdu stálo za těch 20 haléřů. Vzduchem létaly balůnky, papírové frkačky, které se při zahvízdání natahovaly do délky a zase se smršťovaly. Atrakce byly v ustavičném provozu. Rovněž tak obsluhující střelnice se nezastavil. Lanová dráha pracovala na plné obrátky. A nad tou vřavou, hlukem a atrakcemi se na vysoké žerdi vypínal znak „Počestné obce smíchovské“. Na první pevné ploše znaku byla na jedné straně vyznačena alej s hromádkami koňského a hovězího trusu, z nichž se ještě kouřilo, a lopatka. Jistě to byla ta lopatka, kterou rychtář Kouklík trus uklízel. Na druhé straně byl vyznačen hovnívák tak věrně, že tomu, kdo se na něj v té chvíli podíval, se zdálo, že se pohnul, leze po hladké ploše znaku a pak po opentlené žerdi a zmizí někde v čerstvé hromádce trusu.

Zdenda si vzpomněl, že kdysi v jedenácti letech byl zvolen praporečnickem a měl tedy na starosti tento nevšední znak. Na svou funkci byl neobyčejně hrdý. Ten, jemuž byl svěřen do opatrování znak „Počestné obce smíchovské“, musel být osobou naprosto důvěryhodnou, na kterou bylo spolehnutí.

Jednou se smíchovští občané vypravili na jakousi slavnost do lázni Petrкова. Znak bylo samozřejmě nutno vzít s sebou. Účastníci slavnosti museli v Šincendorfě přestoupit na vlak do Německého Brodu, a v Brodě na vlak do Petrкова. Zdendovi jakožto praporečnickovi byl svěřen znak, aby ho bezpečně a bez úhony dopravil na určené místo a potom zpět. Co prožívá takový jedenáctiletý kluk, vědom si své zodpovědnosti? Byla neděle a vlaky byly přeplněné. Znak všude způsobil ohromný zájem a senzací. Každý ho chtěl vidět a slyšet, co ta vyobrazení na znaku znamenají. Zdenda však držel žerď tak pevně, že by se nikomu nepodařilo mu ji z rukou vytrhnout. Počestná obec smíchovská věděla, komu může znak svěřit a takto jedenáctiletý praporečník bezpečně a bez úhony dopravil znak své obce do Petrкова a zpět.

Jednou se na smíchovské pouti objevil i takový malý zchátralý cirkus s chudým inventářem, sestávajícím z několika opic, psů, jednoho již opelichaného medvěda a jednoho hada. Cirkusák, zkušený a mazaný ve svém oboru, si uměl získat publikum.

Z hlásné trouby se nad hlavami poutníků ozvala lákavá nabídka: „Vážení a milí, pojďte a uvidíte, co jste dosud neviděli. Zápas člověka s tímto tří a půl metru dlouhým hadem a s tímto medvědem.“ Na vyvýšeném prostranství před cirkusem ležel v teráriu svinutý had, zřejmě mrzutý a otrávený. Medvěd občas přešlápl, až silně zachrastil řetěz, na kterém byl uvázán. A znovu se ozvalo z hlásné

troubu: „Vážení a milí, jistě se mezi vámi najde odvážlivec, který se pustí do zápasu s tímto hadem a medvědem. Za každý vyhraný zápas dostane tento odvážlivec 100 korun. Tak kdo se tedy odváží? Mohou být i dva. Jen pojdte, hlase se, nebudete litovat. Jistě se mezi vámi najde někdo, kdo osvědčí svou sílu a statečnost.“

Za chvíli stál na vyvýšeném pódiu statný chlapík s pořádnými bicepsy. Byl to dobrotovský občan Petr Šturz, povoláním provazník. Ihned se do boudy hrnuly spousty lidí, takže se chatrná plátěná bouda nafoukla až k prasknutí. Prostranství před stánky a atrakcemi se značně vyprázdnilo.

Po běžných nezajímavých vystoupeních psů a opic došlo ke zlatému hřebu tohoto programu. Na předváděcí travnaté ploše cirkusu se objevil pan Šturz. Shodil košili a mohutnými pohyby paží rozpumpoval své vytrénované bicepsy. Cirkusák vytáhl hada z terária. „Tak pojd', Cézare, a ukaž, co umíš!" Had ležel svinutý na zemi a ani se nepohnul. Cirkusák ho rozvinul a Šturz kolem něj poskakoval a dráždil ho tak, jako by s ním boxoval. Po několika marných pokusech cirkusák prohlásil:

„Cézar je dnes indisponován, protože má za sebou několik zápasů.“

Vlna nevole projela obecnstvem. „To nic," uklidňoval cirkusák. „Máme tu přece dalšího abonenta. Michale, pojd' a ukaž, co umíš." Po tomto výroku zahlaholil v obecnstvu smích. Medvěd, zbaven řetězu, se nezdál hrozný a nebezpečný. Šturz ho otipoval okem znalce, který má takových poufových zápasů za sebou celou řadu. Blížili se k sobě a brzy se spolu dostali do křížku. Šturz, ouřezek a silák, měl s medvědem co dělat. „Ta bestie škrábe jako vzteklá. Kuš hajzle," sipal Šturz a snažil se vyprostit tělo z drápů šelmy. Obecnstvo pomáhalo Šturzovi radami a povzbuzováním. Vtom se

Šturzovi podařilo chytit medvěda za uši a položit ho na lopatky. Mohutný potlesk a volání odměnily tento výkon. „Dostanu sto korun!" křičel Šturz. „A ještě mně zaplatíte bolestné. Jen se podívejte, jak mě ten hajzl poškřábal.“

„Nedostanete nic!" odpověděl cirkusák "Tento způsob složení medvěda za uši na lopatky je naprosto nepřipustný. Je vidět, že neznáte pravidla zápasu.“

"Hanba! Fuj! Podvod!" - zahučelo v obecnstvu. Ale cirkusák stál na svém. „Ale zaplatíte mně bolestné. Copak nevidíte, jak mě ten padouch podrápal? A vy jste mě na to neupozornil, Je to podvod!" - křičel Šturz.

Obecnstvem projelo temné mručení, pískání a dupot, takže se chatrná bouda zakymácela.

Cirkusák si vzal Šturze stranou. Šturz potom říkal, že dostal padesát korun. „Hlavně, že jsem mu nahnal do boudy lidi," posteskl si Šturz.

Kolem páté hodiny odpolední se prostranství před Rychtou a kolem stánků začalo vyprazdňovat. I kramáři začali skládat stánky a zboží ukládali do krabic.

Kolem šesté hodiny bylo na smíchovském nádraží velice rušno. Poutníci čekali, až je lokálka odveze do Šicendorfu k vlaku na Jihlavu a Německý Brod.

Kolotoče, houpačky, střelnice a lanová dráha byly v provozu až do setmění.

Manželky konšelů - konšelky, všechny v bílých zástěrkách, s členkami ve vlasích, měly za sebou perný den. U svých stánků na rampě skladiště vařily kávu, prodávaly zákusky, sodovku i limonády, ohřívaly párky. Jejich stánky byly v té době už ukliženy a na uvolněnou rampu si posedala omladina. Harmonikář stiskl harmoniku a několik párů se dalo na uvolněném prostranství do tance.

V hospodě Na Rychtě bylo veselo. Hospodský si musel zjednat několik pomocníků. U dlouhého stolu před výčepem seděl rychtář s konšely. Konšelka Hejlová, výborná pianistka, hrála na klavír.

Omladina seděla na rampě tak dlouho, dokud ji nevyzvedl chlad. Potom se ti synkové a dcery přihnali Na Rychtu. Tam bylo ještě živo a veselo. Nejen Smíchováci, ale i obyvatelé jiných čtvrtí oslavovali na Rychtě pouť, která se zase vydařila. Několik stolů přitlačili ke zdi a za improvizování konšelky Hejlové se začalo tančit.

Bylo už dlouho po půlnoci, když i na Rychtě pohasla světla. Zanedlouho se dá do pohybu lokálka, odpočatá po včerejším rozvážení poutníků. Prostranství před Rychtou a na místech kde stály stánky,

bylo plné papírů. Čekaly, až se jich ujme milosrdný vítr, ale mnohem spolehlivější byli manželé Zelingerovi, kteří ještě před prvním odjezdem lokálky přijeli s vozíkem a potřebným nářadím, kterým uvedli Smíchov do původního stavu.

A zítra zasedne rychtář s konšely zase ke stolu, spočítají příjem a vydání a za zbylé peníze zakoupí smíchovská obec oblečení, hlavně hubertusy, teplé prádlo a galoše pro chudé smíchovské děti.

A prázdniny se neodvratně ubírají ke konci. Smíchovští kluci si toho jsou plně vědomi a využívají teď každého dne k hrám a k výběhu po loukách a strništích i ke koupání u blízkých Višňiček. A s lítostí počítají dny, které ještě zbývají do začátku školního roku.

Milan Šup

TRHOVÝ ŘÁD MĚSTA POLNÉ

Výroční trhy - jarmarky nám v současné době připomínají četné stánky prodejců rozmanitého druhu zboží zaplavující centrum města v čase mrkvancové pouti. Jejich umístění reguloval Městský úřad vymezením a očíslováním sektorů na Husově a Sezimově náměstí i v přilehlých ulicích. Toto nepochybně účelné opatření však v průběhu roku připomíná nezastveným návštěvníkům města značení pro cvičence při hromadných vystoupeních nebo pro pochodující jednotky při vojenské přehlídce.

Vraťme se ale do historie polenských trhů. V minulém ročníku Polenska jsme se věnovali záležitostem veřejného pořádku a tomu, jak je řešili městští zastupitelé v *Policejním řádu pro obvod města Polné* vydaném v roce 1904. Tentokrát se začtíme do *Trhového řádu v městě Polné na základě usnesení obecního zastupitelstva ze dne 5. prosince 1869 u příčině*

stanoviska rozličného zboží trhového a vybírání poplatků v týdenních a výročních trzích. Řád byl v uvedeném dnu dán v sezení městského zastupitelstva a podepsali ho purkmistr Antonín Pittner společně s obecními staršími A. Schmidtem, J. Vítkem, L. Klusáčkem a J. Röhrichem. Schválen byl c.k. místodržitelstvím v Praze se značným časovým odstupem až dne 7. února 1872. Nestěžujeme si. Ani byrokraté ve starém mocnářství s vyřízením záležitostí polenských občanů příliš nespěchali.

Atmosféru dávných místních jarmarků si na úvod přiblížíme s polenským spisovatelem a muzejníkem Břetislavem Rérychem. V Dolní bráně, která byla vstupem do města, se vrátnému prokážeme "pásířajnem" a po této proceduře pokračujeme přes Rossmark - dnešní Sezimovo náměstí - kolem kostela na rynek.

Je k deváté hodině "po kostele" a jarmark se rozhučel jako mohutný úl. Od křiku, lomození, vyvolávání, zvonění až uši zaléhaly, zvláště když nepoměrně četnější dryjáčníci, mastičkáři, cikáni - koňari a jiní filutové táhli trhem za svým více méně čistým řemeslem. Mezi ně se mísil živelný muzikantský, hausírnický a pak jejich ženy, dcery ba i běhny, tuldy, obcházely jarmark, aby lovily dle svých schopností. Někde při strunkách a niněře, jinde zpívající hned přenábožné hned ostudné písničky, byly-li jen vyzvány. Mnohé lovily hezkou tvářičkou, některé z kapes hezkou ručičkou, jiné pělly pištivým hlasem o strašných umučeních a mordech.

Jarmark měl svá práva. Ani biřic ani rychtář nebyl v ten den, kromě chycených chmatáků při činu nebo krvavých praček, v úřadě tak štramm.

Nic nového pod sluncem, mohli bychom i dnes vzkázat autorovi k této jeho námi zestručněné charakteristice jarmarku v roce 1727, na který se sešlo z blízka i dále lidí mnoho.

Časem bylo nezbytné, aby městští zastupitelé stanovili pravidla pro konání výročních i týdenních trhů. Připomeňme si alespoň některá zajímavá ustanovení z 18 paragrafů Trhového řádu.

Podle § 1 se ve městě Polné odbyvaly následující trhy:

a) Trhy výroční a spolu s nimi trhy na dobytek, a to vždy ve středu po sv. Matěji, sv. Filipu a Jakubu, sv. Vítu a sv. Václavu.

b) trhy týdenní - "v úterý každého týhodne".

Z fotografie pořízené roku 1885, uložené v archivu Klubu za historickou Polnou, si můžeme udělat představu, jak výroční trh vypadal. Zatímco výroční trhy postup-

ně zanikaly, tradice úterních trhů se udržela až do poválečných let.

Podle § 2 (které věci se mohou prodávat) mohlo být prodáváno na výročních trzích veškeré zboží, se kterým bylo dovoleno svobodně obchodovat, a veškerý druh dobytka. Na týdenních trzích byl již sortiment zboží omezen zřejmě ve prospěch místních živnostníků. Prodávat se mohly pouze potraviny pro každodenní spotřebu, hospodářské nářadí a rolní výrobky vyráběné obyvateli venkova mimo jejich hlavní činnost. Prodej jiných věcí byl dovolen jen místním živnostníkům v rozsahu jejich oprávnění. V zájmu hygieny a možná i hostinských nebylo na tržišti dovoleno prodávat připravované pokrmy a šenkovat nápoje.

Mimo trh bylo možno podle starého zvyku dům od domu nosit na prodej mléko, máslo, ovoce, zeleninu, ale i dříví. Způsob tohoto prodeje se udržel až do začátku druhé světové války. Na křenovém listu se po domech běžně nabízelo máslo, které bylo před koupí možno ochutnat.

Podle § 3 (kdo má právo prodávat) mohlo být prodáváno vše, s čímž bylo dovoleno obchodovat; ovšem vždy jen podle povahy trhu (výroční, týdenní), s výjimkou zboží, pro jehož prodej bylo zapotřebí koncese. "Hausírnici" - obchodníci prodávající po domech - mohli prodávat pouze zboží uvedené v hausírnické knížce.

Ustanovení § 4 (které věci prodávati je zapovězeno) je v dnešní terminologii ustanovením na ochranu spotřebitele. Kromě běžného zákazu zkažených potravin nesmělo být prodáváno nezralé ovoce, leklé ryby a pošlí raci. Ve srovnání s dnešním stavem schválilo c.k. místodržitelství městu značnou pravomoc. Zkažené potraviny mohly být "dozorstvím trhu"

zabaveny a zničeny, stejně tak vše, co sloužilo k oživení kupujících. Starosta byl oprávněn spolu se dvěma obecními staršími uložit peněžitou pokutu a pokud "přestupník" nezaplatil, potrestat ho vězením až do 48 hodin.

Takovou pravomoc mohou tehdejší zastupitelům orgány státního dozoru - inspektoři České obchodní a České zemědělské a potravinářské inspekce - jen závidět.

Velmi zajímavý je § 5 (stanoviska rozličného zboží trhového). Podrobně jsou uvedena městem určená místa pro prodej jednotlivých druhů zboží. Například na úterním trhu jste si mohli koupit mléko, máslo, vejce, tvaroh a brambory pouze na Sezimově náměstí. Na velkém náměstí se kupující museli orientovat podle čísel domů. Naše prababičky věděly, že mezi kostelem a obecním domem č. 1 si nakoupí zeleninu a ovoce, jahody, maliny, borůvky, houby, ale i košťata, košatiny a semena. Drůbež a zvěřinu nakupovaly u stánků postavených od obecního domu až k soše Nejsvětější Trojice. Čepici pro dědu si babička vybrala před domy č. 22 - 26, plátno a přízi nakoupila před panským domem č. 30. Pro dříví, prkna, latě nebo šindel se museli pantátové vydat za Horní bránu na Psí ulici (Varhánkova), kde jim prodali i nehašené vápno.

Stejně podrobně trhový řád vymezil prodejčům stanoviště při výročních trzích. Když byl trh zahájen vyvěšením trhového praporce, *každý trhovec již věděl, kde jeho místo jest a žádných sporů nebylo.*

Při výročních trzích tak stály od hostince U Zlaté hvězdy podél náměstí až k obecnímu domu v první řadě stánky a boudy kramářské, ve druhé řadě boudy pro zboží loketní a módní; ke kostelu řadem podle silnice perníkářů a cukrářů. Na

Sezimově náměstí se prodávalo zboží hrnčířské, majolika, porcelán a "sklenné" zboží. A mohli bychom pokračovat dále. Inu měli to naši předci "vymakané". Dnešní supermarket pod širým polenským nebem.

Podle ustanovení § 6 (o pokoutním prodeji) nebylo přespolním prodáváčům dovoleno zboží určené pro trh prodávat mimo tržiště - na cestách, ulicích, po hospodách nebo po domech.

Dobu trvání trhu stanovil tržní řád. Hodina začátku trhu pro obilí a zboží, u nějž se trhovává cena zapisovala do tržního protokolu, byla stanovena podle jednotlivých měsíců mezi 6. a 8. hodinou, koupě a prodej byl povolen pouze pro dobu vyvěšení trhového praporce. Pro ostatní zboží nebyla žádná počáteční lhůta stanovena. Právo kupovat na trhu měl každý, kdo na trh přišel, ať byl domácí, přespolní nebo cizinec.

Používání měř a vah stanovoval § 10. Tehdejší míry a váhy nám již mnoho neřeknou. Zkuste si dnes třeba v restauraci U Slovana objednat dolnorakouský máz piva nebo překvapit prodavačku dolnorakouskou měřicí, vědrem, vídeňským loktem, sáhem, librou či vídeňským centýřem.

Za porušení měř a vah mohli být nepoctivci potrestáni dle rozhodnutí starosty. Město vlastnilo míry a váhy, které mohl každý zájemce pod dohledkou za poplatek použít. Na trhu bylo zakázáno přelácat kupce, když vyjednával s prodáváčem o prodávání zboží, které se již na trhu koupilo.

Ustanovení § 15 pojednává o tržném, které bylo pro město stejně aktuální jako dnes. S velkou podrobností byly stanoveny sazby např. za půjčení boudy dva sáhy dlouhé, na vrchu, po stranách a vzadu

prkny kryté a uvnitř regály opatřené. Za tento luxus se platil jeden zlatý, za zdvojenou boudu dva zlaté. Za pár krejcarů si bylo možné zapůjčit vysoké či nízké stoličky, dvou nebo tříšáhové prkno i bidlo. Poplatek z místa se platil od boudy kryté prkny či plátnem. Tržné platili i obchodníci, kteří prodávali své zboží na stolku nebo na zemi; nižší sazba platila pro prodávajícího z nůše, koše nebo trakaře. Také za každý kus přivedeného dobytka a koně, za prodej zboží z vozů atd. získávalo město zlatky či krejcare.

Tržné pro týdenní trhy bylo samozřejmě nižší. Za fůru bambulin činil poplatek 5 krejcarů. Nevíte co to jsou bambuliny? Na konci tohoto povídání se to za čtenářskou vytrvalost dozvíte.

V závěrečných ustanoveních tržního řádu se dočteme o trestání přestupků, řízení o "případnostech trestních" a "dohlídce trhové". V trestání přestupků měli představitelé obce poměrně velkou pravomoc. Mohli ukládat peněžité pokuty až do 10 zl. a při nezaplacení trest vězení až do 48 hodin. V nakládání s penězi ze zaplacených pokut je patrná jakási hmotná zainteresovanost. Ze zaplacených pokut se totiž "poděloval udavatel jednou třetinou, dohlížitel též třetinou, pakli toho žádají, případně přebytek pokladnici místních chudých". Na dodržování trhového

řádu dohlíželo dozorstvo trhové, jehož práva a povinnosti najdeme v § 18 tohoto řádu.

Za odměnu, že jste se seznámili s troškou historie polenských trhů, vám prozradíme, že BAMBULINY jsou hlízy řepy.

O jarmarcích bývalo v polenských hospodách veselo. Měšfanské i panské pivo teklo proudem v pivovarské hospodě U Slovana, U Českého lva, U Zlaté hvězdy. Štampličkami kořalky se zapíjel s koňskými handlíři a dohazovači dobytka litpuk U Černého orla. Také z hospody U Motyčků, rovněž na Velkém náměstí, se rozléhal zvuk harmoniky.

Na závěr si s námi zazpívejte písničku, kterou kdysi štamgasti i pocestní pěli v čas trhů i mimo ně hospodským, paním Motyčkové, Linhartové, Chlubnové i slečně Bartákové řečené Měrinka:

*Šenkýřko naše, pojď ty sem,
přistav nám malvaz pod nosem,
budeme na tvou krásu pít,
šenkýř si může k rasu jít.*

Použitá literatura:

Trhový řád města Polné, vydaný v roce 1872

B. Rérych: *Návštěva v Polné* r. 1727

P. Zdeněk Krčec

DĚJINY ZVONŮ DĚKANSKÉHO KOSTELA NANEBEVZETÍ PANNY MARIE V POLNÉ.

(IV. část)

Píše se rok 1916. Světová válka ničí vše, co člověk vytvořil k oslavě Boží, ale i k radosti lidí. Umírají vojáci i bezbranné obyvatelstvo. Hoří města i vesnice, z polí se stávají bojiště. Všechno průmysl je směřován na potřeby válečné mašinérie.

C. k. ministerstvo války nařídilo pro válečné účely sbírat nejen listy kopřiv, jahodníku a jiných léčivých bylin, ale došlo i na sbírání kovů - mědi, mosazi, niklu. Byli sbírány kliky od dveří, staré pytle, nádoby, nářadí, ale i kostelní svícny, bubny a zvony.

Dne 26. září 1916 ve 13.30 hodin přijel do Polné ing. Bečvářovský z Mladé Boleslavi. Byl zástupcem c.k. vojenské komise z Litoměřic a jeho úkolem bylo našemu městu odebrat zvony.

Naposled se zvony rozezněly 26. září odpoledne v 17 hodin při pohřbu paní Sedlákové a 27. září ráno jejich hlas umkl navždy. Toho dne pomocí kladky a řetězů odmontovali a spustili dělníci zvony na podlahu zvonice. Rozbili je na kusy a z věže házeli dolů. Váha zničených zvonů byla 3544 kg. Za 1 kg zvonoviny zaplatila vojenská komise polenskému děkanství 4 koruny.

V děkanském kostele měl zůstat pouze jediný zvon. Na prosbu pana děkana Vítky byl ponechán i druhý zvon pod podmínkou, že musí být nahrazen jinými, menšími zvonky. Na staré škole (kaplanec) visel 10 kg vážící zvonek, který v roce 1863 ulit J. Hilzer, a na sousedním domě byl tzv. požární zvon z roku 1753, který vážil 19 kg. Tyto zvony byly dány výměnou za druhý zvon, který zůstal ve zvonici. Na umíráček bylo zapomenuto, takže v děkanském kostele zůstaly tři zvony.

Rozbity a odvezeny byly tyto zvony:

Zvon s obrazem sv. Klotildy

Zvon s obrazem sv. Ignáce

Zvon s obrazem Panny Marie

Z kostela sv. Barbory byl snat zvon s obrazem a nápisem:

Sv. P. Marie a sv. Františku, orodujte za nás.

Ulít byl roku 1875 a dárci byli manželé František a Marie Losenických a důstojný pán František Pojmon.

Další zvon s nápisem:

"Tento zvon s přispěním - po shoření bývalých zvonů 1823 - jednoy milovníků

zdejšího divadla českého 1828 - Karla Bohaty, Františka Sobotky a Kašpara Varhánka od Johana Florida, Znojmo.

Třetí zvon s obrazem sv. Václava a sv. Jiří s nápisem:

Tento po shoření zvonů bývalých přispěním milovníků zdejšího divadla českého, jest ulit za děkana Josefa Martince, kaplana Františka Vítky, Antonína Kolárského 1828.

Z kostela sv. Kateřiny byl snat zvon s obrazem sv. Josefa a P. Ježíše na kříži. Darován městem Polná roku 1873.

Ze špitálního kostela sv. Anny zvon s nápisem:

Litý za děkana Augustina Jelínka, purkmistra Antonína Pittnera a správce špitálu Matěje Fukátka. - Lil Bedřich Hampl v Jihlavě L. P. 1853.

Protokol sepsaný v Polné 28. září 1916:

Předmětem jest ve smyslu výnosu c.k. ministerstva kultury a vyuč. čísl. 631 z roku 1916 po případě příjem kostelních zvonů děkanského kostela, sv. Barbory, sv. Kateřiny, kaple špitálské, k účelu války vyžádaných.

Přítomní:

Zástupce kostela: Fr. Vítek, děkan

Zástupce voj. správy: Václav Bečvářovský, domobr. ing.

Nález a závěr.

Dle předloženého seznamu zvonů farnosti Polenské, politického okresu N. Brodského v Čechách odebráno deset kusů a to:

Pět kusů ve váze 2851 kg

dva 632 kg

dva 32 kg

jeden 29 kg

Celkem 3544 kg

Rozbité zvony připravené k odvozu na polském nádraží.

Z toho vyplývá náhrada za 3544 kg po 4 K = 14 175 K, kterýžto obnos farnímu úřadu poukáže c.k. voj. stavební oddělení vojenského velitelství v Litoměřicích.

Zvláštní poznámka: Zvony jsou fotografovány.

Uzavřeno a podepsáno.

Dvě slova "Uzavřeno a podepsáno" ukončila životy deseti polských zvonů, které byly přelity ve zbraně.

Pokračování příště.

Milan Šup

Hospůdko, hospůdko malá ...

Při dnešním putování historickou Polnou se vydáme po všech těch hospůdkách a restauracích, které na různých místech města, v časech dobrých i zlých, nabízely lidem zdejším i přespolním nápoj, těm s hrdlem vyschlým, či krmiti k nasycení hladovým. V dobách minulých, a zajisté více než dnes, měly své štamgasty přicházející k večeru na kus řeči, partičku mariáše, nebo jen mlčky posedět ve společnosti přátel. Ve všední den, v neděli dopoledne a přespolní "po kostele", po schůzi toho či onoho spolku. V letních měsících využít příjemného posezení v některé z hospodských zahrad, zahrát si

zde kuželky. Televizní obrazovky, videa a jiné podobné produkty současné techniky občany domů - kromě manželek - ještě nepřitahovaly. Každé pohostinské zařízení mělo tehdy svého konkrétního vlastníka, na rozdíl od soustavně se střídajících vedoucích v době reálného socialismu. Mělo svůj osobitý ráz i okruh pravidelných návštěvníků. Se současnými pamětníky si připomeňme historickou restauraci "U Slovana" s dlouholetými nájemkyněmi paní Motyčkovou a Šináglovou, "Parlament" s panem Neubauerem, nedávno zrušené hotely a jejich restaurace "U Rytířů" s majitelem K. Culkou, "U Zlaté

hvězdy" s panem Koutným a samozřejmě nezapomenutelnou hospůdku "U Méřinky", dříve "U Bartáků", se slečnou Bartákovou, která jako jediná ve svém podniku přežila i padesátá léta a se svou hospůdkou se dožila vysokého věku.

Zdejší hostince se na rozdíl od Prahy a jiných velkých měst nemohou chlubit štamgasty z rodu umělců - malířů, muzikantů, spisovatelů, herců a jejich bohémským životem. I zde v nich však vznikaly rozmanité spolky a společnosti, byly zakládány politické strany a straničky. Rodiny se zde scházely při radostných i méně radostných událostech, podle místního zvyku po rozloučení se svými blízkými. V případě naléhavé potřeby bylo v nich možné u oblíbené kávy zastihnout známého lékaře MUDr. Tureckého, a když nesnesitelně bolel zub, byla možnost vyrušit od partičky mariáše dentistu pana Svatoše. Ordinace se nacházely na Husově náměstí, vzdálené několik kroků od "jejich" restaurace "U Slovana". Z dnešního pohledu to byla taková naprosto bezproblémová lékařská pohotovostní služba. V případě různých havárií našel se zde i mistr potřebného řemesla. A pokud došlo ve vesnické hospodě pivo, byl zde večer i sládek Josef Šup, který byl ochoten požadované množství piva v kteroukoli dobu osobně vyskladnit. Tržní ekonomika bez přívlastku v Polné tehdy perfektně fungovala.

Vraťme se ale do slíbené historie. Podle Břetislava Rérycha nezbylo by v historické části města mnoho domů, kde ještě hospoda nebyla. V publikaci výše uvedeného autora *Právovárečné měšťanstvo v Polné* se mohou zájemci seznámit s velmi podrobným místopisem hostinců existujících v Polné v minulých stoletích. Těm, kteří se při podvečerní vycházce chtějí

občas vydat po stopách zaniklých starých hospod, nabízíme z citované publikace jejich malý výčet:

Zaniklé staré hospody v Polné:

R. 1365 krčmy dvě na Žabokrtech

R. 1609 krčmy dvě na Zápeklí

R. 1689 "U bílýho konička" (u Chlebečků)

"U Labutě" (v domě č. 19)

"U Páva" (v domě č. 22)

"U Houpů" na N. Městě.

"U České koruny" (na nám. č. 48)

"U Jílků" na Pátku (v č. 77)

"U Džbáňku" (u Čermáků na Růžové ulici v domě č. 21.

"U Nápravníků" (Poděbradova č. 72).

"U Nováků"

"U Růže" (na Hor. Městě u Subrtů)

"U Slunce" (u Kmentů na Hor. Městě)

"U Furchtů" (u sv. Barbory)

"V piliaru" (u K. Vítka)

"U Farských" (u Wollmannů)

"U Kopplů" (B. Basch)

"U Černého koně" (Husovo nám. 45)

"U Zeleného stromu"

Pro porovnání počtu pohostinských podniků fungujících ve městě na konci 20. století s jejich počtem na jeho počátku nám poslouží údaje z *Adresáře politického okresu Německobrodského*, vydaného v roce 1903, podle kterého bylo ve městě 15 hostinských a dále ještě 14 živností s povoleným výčepem piva a kořalky a 4 s prodejem piva v láhvích. Z období před první světovou válkou najdeme opět u B. Rérycha seznam hostinců z roku 1909 členěný na hostince s pivem městským a s pivem panským, tedy z doby, kdy si v Polné ještě konkurovaly dva pivovary..

Hostince r. 1909

S pivem městským:

Od r. 1694 "U zlaté hvězdy" na Husově nám. (host. p. S. Eis, maj. p. prof. J. Pittner)

"Na Krajzontě" (p. K. Vitek)

"U Kopplů" (p. Bert. Baš)

"U Slovana" (maj. pivovar, host. pí. M. Motyčková)

"U Černého koně" (p. Macháček)

"V Parlamentě" (maj. p. Jos. Klusáček, host. p. In. Eis)

"U Culků" (někdy "U Anděla" p. K. Culka)

Od r. 1681 Obecní kuchyň též "U Černého orla" (maj. pí. Neubauerová)

S pivem panským:

"U Raka" (p. Vitek)

"U Pittnerů" (pí. A. Chlubnová)

"U Českého lva" (p. R. Sadil)

"U Bartáků" (p. Barták)

"U Motyčků" (maj. p. Volenec, host. p. J. Motyčka)

"U Zeleného stromu" (maj. p. Šrámek, host. pí. Jeklová)

Od r. 1654 "Nová knížecí hospoda" ("U Konička" na Zápeklí, maj. p. Roštok, host. p. J. Navrátil)

Pro úplnost uvádíme ještě přehled hostinců a restaurací z třicátých let, které bez podstatných změn poskytovaly obyvatelům města své služby až do poválečného období.

Od r. 1694 "U Zlaté hvězdy" na Hus. nám. (Radikovaný hostinec, host. Jan Koutný, maj. p. prof. J. Pittner).

"Na Krajzontě" (p. Alois Kučera)

"U Slovana" (maj. pivovar, host. pí. Motyčková)

"V Parlamentě" (maj. p. F. Třeský, host. p. O. Neubauer)

"U Culků" někdy "U Anděla" (p. Karel Culka)

Od r. 1681 Obecní kuchyň též "U Černého orla" (maj. p. Jan Vomela, host. p. Jos. Král)

"U Raka" (pí. Vlasta Linhartová)

"U Pittnerů" (pí. A. Chlubnová)

"U Českého lva" (p. Josef Kubiček, host. p. E. Kořínek).

"U Bartáků" (sl. M. Bartáková)

"U Motyčků" (maj. p. J. Filipenský, host. p. Jos. Motyčka).

Od r. 1654 "Nová knížecí hospoda" ("U Konička" na Zápeklí, maj. p. Rudolf Rákosník).

Od r. 1923 "U Nádraží" (maj. p. F. Kárašek)

Při vycházce nahlédneme ještě do našich hospůdek a na život, kterým v minulosti žily. Vždyť i jimi kráčela historie.

Nemalý význam kupříkladu měly i v české Polné hospůdky v době národního obrození. Byla to místní Česká Beseda, kde se realizovalo obrozenecké snažení měšťanů. V bouřlivém roce 1848 se v Polné ustanovila Lípa slovanská, jakožto politicko-kulturní a osvětové sdružení občanů. *Měšťané mezi sebou utvořili společnost, kde scházejíce se, o věcech domácích i zemských vespolek rozmlouvají, čtením spisů a novin v zákonním umění se cvičí, užívajíce při tom řeči české,* dočteme se ve Stanovách a provolání Lípy slovanské v Polné z 11. října 1848. Byly to české hospodské společnosti, v nichž poznávali vlastenci "prosté Čechy" a vyměňovali si s nimi názory. Básník Vítězslav Hálek tuto dobu minulého století vyjádřil konstatováním:

Na hostince svezly se všechny praménky u nás, a kdo nechodí do hostince, ten u nás již neexistuje. Přestat chodit do hostince a dát se odvézt do Volšan u nás úplně jedno jest. A tak jest hostinec naše jediné pojidlo.

Žijeme v jiné době a neberme proto konstatování z minulého století jako agitační ke zvýšení návštěvnosti současných hostinců.

Z historických pramenů již víme, že v minulosti nebyla v Polné o hospody nouze. Zejména v dobách velkého rozmachu řemesel a při stavbě velkého kostela bylo ve městě rušno a vznikla i větší potřeba hospod. Při stavbě kostela v r. 1699 - 1708 byli zde zaměstnáni četní horníci, kameníci, tesaři, zedníci, malíři, pozlacovači a sochaři. A tito kumštýři, jak je známo, odedávna holdovali dobrému truňku. V panské hospodě měli své celoroční účty stavbu vedoucí poliři, umělcům italským poskytovali tu denně každému 4 mázy piva a žejdlík vína. Jak nám zaznamenal kronikář *bylo tehdá v hospodách plno hovoru nejen českého, ale i německého a italského, protože ve službách knížete pracovali na velkolepém díle umělci kutnohorští, polenští, mikulovští, chrudimští, brněňští, vídeňští i florentští. V panském domě pili formani a robotníci, když po těžké práci nebo připřeži dostali na při-*

lepšenou kus chleba a máz piva. S nimi pili svou "pretenci" i drábi ...

Mnohé hostince se s rozvojem i úpadkem města měnily, vznikaly a zanikaly. V dlouhé historii mezi sebou soupeřily hostince s pivem městským a pivem panským. Měšťané o své pivo vedli letitý boj s panskými úředníky, kteří až do zrušení roboty zakazovali poddaným, aby pili městské pivo. Podobné spory jako s pivem měli měšťané o šenk a prodej vína, které měli hostinští odebírat jen ze zámeckých sklepů (Ditrichštejnům patřil Mikulov), a ani pálení kořalky nezůstávalo beze sporů.

Na závěr našeho putování připijme si v některé ze současných restaurací na zdraví a popřejme polenským hostinským šťastnou budoucnost. Přátelům dobrého moku, kteří se rozhodnou k poznávací vycházce po současných fungujících restauracích, nemusíme radit. Při příležitosti polenské pouti či jindy se na svou pivařskou vycházku mohou vydat z historické hospody "Na Krajzontě" a skončit v hostinci "U Nádraží", nebo naopak. A pokud se při každém zastavení spokojí s jediným pivem budou na tom rozhodně lépe, než když po této trase putovali naši předci.

Použitá literatura: B. Rých, *Právozárečné měšťanstvo v Polné*

Stanovy Lípy slovanské

Jiří Vacek

MUDr. KAREL BAYER, LÉKAŘ A BÁSNÍK

Pražské univerzitní nakladatelství Karolinum vydalo v letošním roce publikaci Ludmily Hlaváčkové a Petra Svobodného:

Biographisches Lexikon der deutschen medizinischen Fakultät in Prag 1883 - 1945. Mezi jmény lékařů spjatých s lékařskou fakultou bývalé pražské německé

univerzity, najdeme i jméno profesora chirurgie Karla Bayera, rodáka z Polné, kde přišel na svět 7. června 1854 jako syn zdejšího notáře. V Polné také vychodil obecnou školu a v jedenácti letech nastoupil středoškolská studia na gymnázium v Německém Brodě, kde se stal jeho třídním profesorem šlechtný kněz

premonstrát P. Ferdinand Bursík, který vyučoval češtině. To se však již Bayerovi odstěhovali z Polné do Chotěboře. Jako student psal Bayer české básničky, nosil i vlasteneckou čamaru, v době, kdy po maturitě roku 1873 vstoupil na pražskou univerzitu, byl činným členem Spolku českých mediků.

Sotva se již podaří jednoznačně stanovit příčiny jeho pozdějšího národnostního přerodu, je známo, že Bayer sám se s tím nikomu nesvěřoval, podobně jako jeho bratr RNDr. Edvin Bayer (1862 Chotěboř - 1927 Praha), významný přírodovědec a dlouholetý ředitel botanického oddělení Národního muzea v Praze, který zůstal uvědomělým Čechem, nezapřádal hovory na toto téma. Traduje se však, že jeho kariéře na připravované české univerzitě byly kladeny jakési překážky a že se tedy obrátil k německé straně. Roku 1879 byl prohlášen doktorem medicíny a vzápětí poté přijat jako operační elév na druhou chirurgickou kliniku, kterou vedl významný německý chirurg Karl Gussenbauer. Právě v období, kdy se dělila univerzita na českou a německou (1882) a kdy se jednalo o aktivování české lékařské fakulty, chystala se Bayerova habilitace. Bylo pro něho v každém případě výhodné držet se Gussenbauera, který mu sliboval nadějně vyhlídky. Rozhodnutí se pro Bayera stalo přesto osudným. Přejít na českou fakultu už nebyl v pozdější době možný a na německé univerzitě ho nikdy nepokládali plně za svého. Když se o něm při jakési příležitosti jednalo na zasedání profesorského sboru - snad měl být navržen za honorovaného profesora - vyjádřil se jeden z řádných profesorů, že na německé Alma Mater nelze povýšit člověka, jehož rodiště se nedá vyslovit bez nebezpečí, že si člověk pochroumá jazyk.

Dotyčný profesor nemínil ovšem Polnou, spletl si to s Chotěboří.

Později působil Bayer na chirurgickém oddělení německé dětské nemocnice na Karlově náměstí v Praze a především uplatňoval své znamenité chirurgické schopnosti v nemocnici Milosrdných bratří na Starém Městě, kde se stal roku 1892 primářem. Založil rovněž sanatorium Červeného kříže v Žitné ulici, které vedl do roku 1918. Osud mu nebyl příliš nakloněn, až do vzniku republiky zůstal mimořádným nehonoraným profesorem a teprve po roce 1918 se mu dostalo platu.

Ve vzpomínkách pamětníků zůstal Bayer zvěčněn nejen jako chirurg mající "zlaté ruce", ale i jako člověk ušlechtilého charakteru. V honorářových záležitostech patřil mezi ty lidi, kteří se červenají, když si mají říci o zasloužené peníze, jeho požadavky byly směšně malé, jeho asistenti se vyjadřovali, že je nestydatě laciný. Často pomáhal nemocným, jak Němcům, tak Čechům, aniž za to žádal odměnu, stávalo se také, že chudým přidával na dražší předepsaný lék peníze z vlastní kapsy. Jeho dobroty bývalo až zneužíváno a přece zůstal důsledným ve skutcích milosrdenství a soucitu.

Karel Bayer je autorem více než stovky odborných prací z oblasti ortopedické a dětské chirurgie. V těžkém, vysilujícím povolání nacházel rozptýlení v básnické tvorbě. Z jeho formálně vytříbených veršů promlouvá jemná, zbožná duše, jsou to sublimované city a myšlenky ušlechtilého lékaře. Ale jeho nitro rozechvívají i dojmy a vzpomínky z mládí. Touží po čase dětství, po otcovském domě, po přírodě rodné Vysočiny. V jedné básni píše o drožkářské kobyle, srovnává její úděl se svým vlastním. Také on se honí celý den, chvilka klidu je mu vzácná, zvíře je na tom

lépe, že si nedělá iluze o lepším bydle. Bayer je autorem níže uvedených básnických sbírek: *Gedichte* (1902), *Bunte Blumen* (1904), *Wege des Lebens* (1910), *Stillbesonnt* (1911), *Einkehr* (1914), *Klang der Zeit* (1916). K básnickovým sedmdesátinám roku 1924 byl péčí Spolku německých přátel knihy v Čechách vydán výbor z jeho veršů pod názvem: *Carl Bayer "Eine Auswahl seiner Gedichte"*. A konečně, již posmrtně, vyšel roku 1941 v Chotěboři český výbor z Bayerovy poezie, nazvaný *Plaménky srdce*.

Konec života prožil Bayer v městě svých mladých let, v Chotěboři, kam se vrátil roku 1924. Tam si postavil vilu a nazval ji Vila Anna, na počest své manželky. Založil si krásnou zahradu, kde rád v létě pracoval a při tom stále kouřil viržinka. Byl také nadšeným botanikem, jeho koníčkem byly mechy a lišejníky, které sbíral

spolu s bratrem Edvinem. Zemřel 24. července 1930 a byl pochován na cbotěbořském hřbitově. Odlesk pokory tohoto vzácného člověka se zračí i na jeho hrobě s nápisem na kamenném sloupku: *Crux salus familiae Bayer (Kříž, spása rodiny Bayerovy)*. Snad si přál ve své skromnosti, aby jeho jméno nebylo vystavováno na odív ani po smrti.

Literatura :

1. Duchoslav Panýrek: *Prof. dr. Carl Bayer*. - Prakticky lékař, roč. 10, 1930, s. 566-567.
2. Josef Vinař: *Chirurg básník*. - Rozhledy v chirurgii, roč. 17, 1938, s. 319-321.
3. Předmluva Františka Boštika k výboru z poezie Karla Bayera *Plaménky srdce*. Chotěboř 1941, s. 11-20.

Milan Šup

O POLENSKÝCH PIVOVARĚCH

*Kde se pivo vaří,
tam se dobře daří,
kde se pivo pije,
tam se dobře žije.*

V bohaté historii Polné mají nezastupitelné místo i pivovary. Bohužel, stejně tak jako jiný zdejší průmysl, patří již jen do historie. Na štítě dnes chátrající budovy kdysi moderní varny, posledního ze tří místních pivovarů, najdeme letopočet 1442, který bude výchozím bodem pro naši výpravu do historie vaření polenské-
ho piva.

Úvodem si připomeňme, že pivo znali už více než před třemi a půl tisíci lety obyvatelé Mezopotámie. Zaslouhou českého akademika Bedřicha Hrozného víme, že

pivo vařili podle prastarých receptur objevených v chrámových inventárech z 25. a 24. století před Kristem Sumerové a Babyloňané a tento nápoj byl u nich velmi rozšířen. Pivo kromě medoviny popíjeli i Slované, kteří zprvu vařili pivo z ječmene a ovsu, tehdy ještě bez přidávání chmele. Pivo se zpočátku vařilo v klášterech, kde vznikaly první pivovárky. Později se o vaření piva začala zajímat i šlechta. Královská města, která byla u nás zakládána ve 13. a 14. století, byla při jejich založení nadána i právem vaření piva.

V prvé polovině 15. století najdeme první zmínky o vaření piva v Polné. Podrobně nám vývoj jeho vaření zaznamenal v publikaci z třicátých let nazvané *Právozárečné měšťanstvo v Polné* Břetislav Rérych.

Letopočtem založení pivovaru je považován rok 1442, ve kterém dal majitel polenského panství Hynek Ptáček městu Polná privilej na vaření bílého i červeného piva a k pálení kořalky. Podle Městské knihy privilejí potvrdil Polenským v roce 1487 a 1493 král Vladislav právo milové, podle kterého na tuto vzdálenost nesmělo být usazeno žádné z řemesel města s dodatkem, *aby nikdo žádných práv k šenkování ani na prodej žádný jest vařiti ani prodávati nemohl a nesměl*. Od této doby opakovali kromě jiných práv držitelé Polné v plném rozsahu i právo varní. Pivo si majitelé domů varních - řemeslníci a hospodáři - vařili sami ve svých domech uvnitř městských hradeb. Za toto právo byli povinni věnovat výtěžek z várek na udržování domů - *držeti je v pořádku a opravené i zevně*. Kdo tuto povinnost neplnil, přišel o várku. Výstavnost města do velkého požáru v roce 1863 svědčí o tom, že várečané tuto povinnost řádně plnili. Domy měly ozdobné štíty a cimbuří i pěkné portály "kumštovným sgrafitem" zdobené.

S rostoucí spotřebou piva si, obdobně jako v jiných městech, zakládali polenští vařící sousedé vlastní pivovárky. O existenci dvou městských pivovarů se dozvídáme z *Listiny krásné* Hertvika Žejdlice ze Šenfeldu a následně i jeho syna Jana, který v roce 1603 po otci opakuje *Item osvobozujeme polenské a vysazujeme pivovary obecní dva, aby v nich piva stará a bílá k šenku vystavovati mohli*.

Vydejme se tyto dva pivovary hledat. Horní pivovar byl podle městských knih až do velkého ohně v místě dnešní Melicharovy zahrádky ve Viktorinově ulici proti budovám dnes opuštěného pivovaru. Při velkém požáru města v roce 1863 úplně shořel. Navzdory skutečnosti, že samotní várečané byli požárem značně ochuzeni, vystavěli si již v roce 1865 nový

pivovar v místech, kde dosud stojí a chátrá pivovar zrušený v padesátých letech. Stavba přišla měšťany na 11 125 zl. Byly pořízeny nové stroje, kotel, valcha a štok. Na jeho stavbu byly vydány obligace, spořitelna v Jihlavě poskytla hypoteční úvěr a místní Židé půjčili hotové peníze. Bylo upuštěno od střídavého vaření. Várečané "vedli vaření piva" v závodě ve vlastní režii společně a pod odborným vedením sládků.

Dolní pivovar jinak řečený Dům na Rosmaruku stál na dnešním Sezimově náměstí. Užíván byl zejména v časech rozkvětu města, aby se mohli várečané ve vaření rychleji střídát. Přišly však i horší časy. V roce 1657 měšťané s pivovarem "poklesli" a várka na souseda přišla až po šesti letech. To byl důvod, aby se v dolním pivovare přestalo pivo vařit. Dolní pivovar várečané prodali v roce 1706 městu; byl rozdělen na tři domy ve východní části Sezimova náměstí.

Nedílnou součástí pivovarů byly vlastní sladovny. Také Polenští měli svou sladovnu. Nacházela se daleko od pivovaru za hradbami města, na šancích u Školského rybníka, v místech dnešního autobusového nádraží. Byla dřevěná a přístup k ní byl "domem průchodním" (dnes dům č. 21 na Husově náměstí), aby várečané *svobodně mohli obilí vyvážet a sládek i v noci neb ve dne procházeti mohli*, jak je zaznamenáno v knize domů tzv. "Nové" v roce 1629.

O vaření piva, jak již bylo uvedeno, měla zájem i šlechta, která si budovala své panské pivovary. Nemohlo tomu být jinak ani v Polné.

Zámecký pivovar, tedy již třetí polenský, stál původně na hradě. Počátkem roku 1744 vypukl v něm oheň, při kterém shořel nejen pivovar, ale i špýchar, stáje a zámecká věž. Nový, na tehdejší dobu poměrně velký, panský pivovar byl

postaven u Lázeňského rybníka, jehož hráz tvořila dnešní vozovka nad bývalou elektrárnou. Budovy tohoto později zrušeného pivovaru sloužily do druhé světové války Měšťanskému pivovaru jako sladovna, dnes slouží různým podnikům a jen svou typickou architekturou připomínají občanům a návštěvníkům města pivovarnickou a sladovnickou minulost.

Panský pivovar byl většinou pronajímán pivovarským odborníkům a jeho posledním nájemcem a později majitelem byl dlouholetý polenský starosta Jindřich Volenec. V roce 1927 Ochranný svaz pivovarů opětovně nabídl právovárečnému měšťanstvu, aby panský pivovar koupilo za 500 tisíc v deseti ročních splátkách. Návrh na odkoupení pivovaru valná hromada přijala a pivo se od té doby vařilo již jen v právovárečném pivovaru. Za zmínku stojí i skutečnost, že polenské pivovary měly kdysi vlastní místní chmel. Chmelnice vlastnili hospodáři Na Zápeklí a také celý svah od panské stodoly až k Žabokrťům, kde je dnes zahrádkářská kolonie, byl panskou chmelnicí. Česání chmele na 100 korcích přikazovalo panství také obci Sirákov. Od roku 1777 byly chmelnice postupně rušeny a pivovary kupovaly český chmel od obchodníků.

Vznikem jediného pivovaru byl vyřešen dlouholetý konkurenční boj mezi panským a městským pivem, mezi panskými a městskými hospodami i odvěké při a hádky, zda panští poddaní mohou být nuceni pít pivo v "Panském domě", jak si přáli panští úředníci, či smějí-li se také zastavit na holbu městského. Našli se i sousedé, kteří do "Panského domu", tehdejší vrchnostenské hospody, chodili pít panské, aby u pánů hezky vypadali. Hlavně venkovští rychtáři, z nichž jeden ze Skrejšova se tu na schodech truňkem zmožený i zabil.

Sloučením pivovarů byl vyřešen také spor o základní potřebu pivovaru - vodu. Nebylo to ani v minulosti s vodou ve městě jednoduché. Dočteme se o tom v zápisech z valných hromad várečanů. V roce 1906 se jednalo o dodávání vody z Koidlovy studny nebo z městského vodovodu. V roce 1912 a opětovně v roce 1925 zastavují radní dodávky městské vody do pivovaru. Pivovar dělal pokusné sondy na Žabokrtech, kde měl zajištěno právo vody. Zdroj vody zde byl 70 hl. ve 24 hodinách, což byla třetina spotřeby pivovaru. Sloučením pivovarů byl i problém vody vyřešen a pivovar byl napojen na Kateřinský vodovod. Postavením rezerváru - dodnes je vidět u Božích muk - a potrubím do Měšťanského pivovaru problémy s vodou odpadly a navíc byla získána kvalitní voda z jamenských lesů.

V Polně byl tedy od třicátých let již jen jeden dobře prosperující pivovarský závod. Ředitelem pivovaru se stal Jindřich Volenec. Od roku 1901 měl pivovar v zaměstnaneckém poměru sládků a později i účetního. Sládků se od roku 1588 do jeho zrušení vystřídal 31. Nejdéle - po dobu 15 let - působil v této funkci Josef Šup. Funkci účetního do roku 1919 zastával otec spisovatele Bohumila Hrabala, který zde jako dítě s rodiči bydlel a na Polnou ve svých dílech několikrát vzpomíná.

Vlastníkem pivovaru byl podle stanov právovárečný spolek. O charakter tohoto spolku byl jak v minulosti, tak i po listopadu 1989 veden spor, jehož podstatou bylo, zda jde o spolek volného sdružení fyzických osob, nebo o právnickou osobu, což bylo rozhodující při uplatňování restitučních nároků v současnosti. O tom, že to právovárečné spolky neměly nikdy snadné, svědčí i skutečnost, že již v roce 1923 připravovala vláda návrh na změnu právovárečných společenstev na akciové společnosti. Není bez zajímavosti, že

tehdejší vláda na základě provedené "Ankety pivovarnické", která vyzněla proti akcionování, vzala svůj návrh zpět. Po "vítečném únoru 1948" už nikdo s pivovarníky, natož s várečany nediskutoval. Pivovar byl znárodněn a v roce 1950 zrušen. Marný byl boj spolků právovárečných o jejich majetek i po listopadových změnách roku 1989. Neuspěli v něm ani zástupci těchto spolků z Pelhřimova, Strakonice, Tábora, Havlíčkova Brodu, Plzně a dalších, kteří vedli o tento majetek soudní spory.

Podle záznamů vedených od roku 1848 byly první *Stanovy právovárečného měšťanstva v Polné* přijaty v roce 1883. Nejvyšším orgánem spolku byla valná hromada majitelů domů s právem várečným. Podle výpisu z pozemkových knih Okresního soudu v Polné ze dne 1. 8. 1930 bylo ve městě 104 domů s právem várečným. Právo bylo vázáno na dům, a proto každá snaha prodat toto právo samostatně, byla valnou hromadou várečanů zamítnuta. Právem várečným byly nadány domy v historickém centru města na náměstích Husově a Sezimově a v ulicích Poděbradově, Komenského, Žižkově a Viktorinově. Při změně vlastníka bylo toto právo předmětem dědictví, kupní či jiné smlouvy.

O tom, že valné hromady měly bouřlivý průběh, svědčí poznámka B. Rérycha v jedné z jeho publikací o městě v roce 1727, kde na zvědavou otázku o dvou pivovarech odpovídá: "ba ano, měli měšťané v tom čase pivovary dva a nenadělali ani na valných hromadách tolik rámusu, jako ti dnešní". Je to pochopitelné. Rozhodovalo se na nich o majetku pivovaru a zejména o rozdělení výnosu - zisku, zda jej vyplatit formou dividend, či vložit zisk do dalšího rozvoje závodu. První dividendy byly ve výši 10 zl. vypláceny v roce 1889. Od té doby byly dividendy bohaté,

chudé nebo žádné. Byla první světová válka a výstav piva, který činil v r. 1913 6565 hl. poklesl do r. 1918 na státem povolených 908 hl. Předválečná výroba byla umožněna rekonstrukcí pivovaru v roce 1905, kterou byl pivovar z r. 1863 změněn na moderní závod své doby.

Řekněme si ještě něco o majetku pivovaru, na který mohou dnešní majitelé právovárečných domů již jen v tichosti zapomenout.

Podle Stanov zaprotokolovaných u Obchodního soudu v Kutné Hoře dne 27. 4. 1905 tvořilo jmění pivovaru: *Městský pivovar a pozemky ve Viktorinově a Komenského ulici, dům U Slovana včetně pozemku, Školský rybník a aktiva zjišťovaná každoročně k 1. listopadu*. Dodejme, že Školský rybník byl koupen od A. Pittnera za 1000 zl. v roce 1880 a dům U Slovana v roce 1897 za 14 000 zl. od paní Ferdinandové, která se vrátila do Polné ze svého pobytu v Americe. V roce 1930 byl zakoupen prosperující hostinec v Brtnici. Přesto je nutno uvést, že vedení pivovaru u některých várečanů jen obtížně prosazovalo pořízení nových investic pro rozvoj podniku. Teprve po, od roku 1922, opakovaných požadavcích bylo v roce 1928 pořízeno nákladní auto, první v Polné. Obtížně se prosazovalo i pořízení tankových ležáckých sudů v roce 1930. Stejně tomu bylo s opravou fasády a zvýšením pivovarského komína na jeho dnešní úroveň v r. 1929. Přes tyto skutečnosti se vynálezy z konce 19. století objevovaly ve městě nejdříve v pivovaru, ať již to byl parní stroj, telefon, rozhlasový přijímač či nákladní automobil. Budiž tehdejšími várečanům ke cti, že velmi pečlivě zvažovali vynaložení a návratnost každé vydělané koruny. Mnohým dnešním podnikatelům by mohli sloužit za vzor. Byli ovšem mezi nimi i občané, kteří chtěli v roce 1926 pivovar za půldruhého milionu prodat.

K prodeji byl ale nutný souhlas všech podílníků a prodej se neuskutečnil. I ke stavbám a závazkům přesahujícím částku 500,- Kč byl nutný souhlas valné hromady. Stanovy také dbaly, aby u člena výboru, který se podílel na řízení a správě pivovaru mezi valnými hromadami, nedošlo ke střetu zájmů, jak se s ním setkáváme v současnosti. Podle stanov nemohl být členem výboru hostinský nebo ten, kdo vede s pivovarem obchod, kdo je v konkursu, kdo ztratil právo volitelnosti do obecního zastupitelstva a kdo je k pivovaru ve služebním poměru. K povinnostem výboru patřilo vést pivovar v dobrém stavu tak, aby *užitek byl co možná největší avšak trvalý*. Okolní pivovary byly v Německém Brodě, Chotěboři, Borové, Humpolci, Lipnici, Přibyslavi, Stříteži, Jihlavě, Rantířově, Brtnici, Studené, Telči, Třešti, Žďáru Nad Sázavou.

Dnes vaří pivo v České republice 59 pivovarů a několik minipivovarů a proces koncentrace do velkých pivovarů stále ještě pokračuje. A tak i dnešní menší pivovary bojují o přežití. Přiznejme si, že i ten náš polenský pivovárek by měl jen malou šanci přežít. Škoda jen, že budovy polenského pivovaru byly v průběhu nedávných 40 let postupně devastovány a jeho vlastníci se k této zákonem chráněné památce chovají macešsky, pokud se o ni vůbec někdo zajímá.

Téměř nic jsme si zatím neřekli o samotném pivu a o těch, kteří se na jeho výrobě podíleli. Pokud nebyly doby válečné, vyrábělo se zde 10° pivo výčepní, 12° zdravotní granát a 12° ležák. Pivovar měl zájem i na správném ošetření piva v hostincích, kde se pivo čepovalo. Pomáhal odbornou radou, z vlastní lednice poskytoval hostinským led. Od roku 1886 dodával i lahvé pivo do obchodů. Pivní lahve se znakem měšťanského pivovaru jsou již dnes i v Polné vzácností a těší se

pozornosti sběratelů. Najdeme je i v Pivovarském muzeu v Plzni. O lahodné chuti polenského piva nás dnes mohou přesvědčovat již jen pamětníci. Především pak pamětníci rodu mužského, o které začínal pivovar pečovat v době, kdy se z nich začínali klubat dospěláci.

K tradici pivovaru v předválečných letech patřivaly totiž exkurze žáků končících školní docházku v chlapecké měšťance, které byly spojeny s navázáním trvalého přátelství s již bývalými kantory při nezbytné ochutnávce piva.

Polenský pivovar měl mnoho vůní. Když pan Jandík dokončoval várku, pan sládek Šup ji zhodnotil a horké pivo se začalo přečerpávat z kotle na chladicí štoky, krásně vonělo celé město. A což teprve, když bednáři pánové Chládek a Vacek na dvoře požahovali dubové sudy horkou smolou. A ta vůně zrajícího piva v kvasných kádích ve sklepě, v jehož chladu kraloval pan Pospíšil. Horko i v zimě bylo zase v kotelně a přilehlé strojovně, kde se ve vůni páry a oleje pohyboval strojník pan Coufal. Mokro bylo a opět jinak vonělo "vašhaus", kde se myly sudy pod dohledem pana Dočekala, ruského legionáře s mohutným knírem. Ve "flaškárně" špuntoval láhve naplněné pivem pan Coufal a o čistotu láhve s vylisovanou firmou "Právovárečný pivovar v Polné" se staraly paní Dajčová a Melicharová. Autem značky Praga šoférováným panem Skočdopolem putovala "štěňata" čili čtvrtky, půlky i hektolitrové sudy a bedny lahvového piva do místních i vzdálených hospod.

Byl to pěkný pivovar a dobré pivo vařené z vody jamenských lesů. Víím to z vlastního poznání. Narodil jsem se v tom pivovaře a prožil tam své dětství.

Uzavřeme tedy historii našeho pivovárku. Tu šťastnou i méně šťastnou a rozlučme se s ním s pivovarským pozdravením "Dej Bůh štěstí".

DESETKRÁT O SKLÁRNÁCH V DOBRONÍNĚ

1. Vznik skláren v Dobroníně se datuje rokem 1876, kdy Josef Inwald, obchodník se sklem z tehdejšího Německého Brodu, odkoupil za 34 000 zlatých budovu někdejší provazárny včetně zařízení. Prvním ředitelem se stal J. Simm, kterého podnikatel v roce 1900 odvolal (údajně byl zapleten do událostí spojených se smrtí Anežky Hružové). V roce 1908 se ustavila akciová společnost, v jejímž čele stál Josef Inwald, muž se šlechtickým titulem a rytířským řádem. Dalšími členy akciové společnosti byli jeho synové dr. Oskar Inwald a Rudolf Inwald.

2. Brusírna zahájila provoz v roce 1876, huť o 35 let později, teprve v roce 1911. Do té doby se surovina pro brusírnu dovážela. Nová brusírna je v provozu od roku 1961, do té doby byl v části objektu sklad obilí družstva Sativa, ostatní prostory využíval liberecký Skloexport jako skladiště a balírnu.

3. Původní pohon všech strojů staré brusírny (tzv. velké a malé) obstarával pomocí transmisí parní stroj, výrobek Českomoravské Kolben-Daněk Brno. Spolehlivě pracoval až do polovina padesátých let, pečlivě se o něj staral pan Antonín Pečenka z Polné. V roce 1961 tento technický unikát - po generální opravě - skončil ve šrotu.

4. První projekt elektrifikace skláren pochází z roku 1876 a jeho autorem byl František Křížik (jeho elektrická trať z Tábora do Bechyně je v provozu dodnes). Napětí 120 V sloužilo k osvětlení i bytovkám "Na Praze".

5. V místech nynějších garáží a vodárny stála původně pod rybníkem Valcha budova s valchou polenských soukeníků; do poloviny padesátých let sloužila jako truhlářská dílna.

6. Při zkáze Titanicu u New Foundladu v noci ze 14. na 15. dubna 1912 našel smrt i pan Suchý, tehdejší prokurista firmy Inwald z Vídne-Florisdorfu, který vezl do Ameriky zakázku.

7. Na sklonku čtyřicátých let a na počátku padesátých let působila v Dobroníně paní Ludvíka Smrčková, výjimečná výtvarnice. Navrhovala svá díla přímo u peci a vedla práci sklářů. Několik jejich děl bylo ve vzorkovně skláren v Poděbradech, výtvarnice je však později odkoupila pro svou soukromou sbírku.

8. Co se v posledních 60 letech v Dobroníně vyrábělo? Za druhé světové války například skla do průzorů tanků, obrněných transportérů a periskopů německých ponorek. Skla musela být naprosto čistá, a ještě koncem čtyřicátých let bylo možné najít jejich střepy v prostoru bývalé valchy. Na sklonku čtyřicátých let ovládly výrobu dvě velikosti flakonů pro sovětský Raznoexport, bylo jich nepočítaně, aby se stihly dodací lhůty, bali se i v noci, kvalitu kontrolovali přímo ve sklárně zákaznickými lidmi. Vyráběla se i ostatní hranovka, hlavně vázy s číselným označením 740 a 741 ve velikostech od 6" do 12" ve čtyřech barevných odstínech (kříšfál, šedá, zelená, růžová), hlavní odběratel byl ve Francii. Huť vyráběla i tzv. opodeldoky (v podstatě okurkové láhve na chemikálie se závitem pro víčko) ve velikostech 3, 4 a 6 pro brněnskou a pražskou Lachemu. Vyrobit se i tisíce akvárií, hranatých i kulatých a v různých velikostech, kulatá se posílala hlavně anglické firmě Watford.

9. V letech 1950 - 1960 ve sklárně pracovalo kolem 560 lidí, pětina z nich byla z Polné; to ještě jezdila lokálka.

10. Dnes má sklárna vlastní kartonážku, která vyrábí všechny druhy kartonových obalů i pro ostatní provozy (divize Adol a Brodce). Už nikdo si nevzpomene, že se sklo na počátku našeho století balilo do slámy a později do dřevité vlny a papíru.

Deset zajímavostí vybral z vlastního archivu a vzpomínek Walter Kuba a pamětníkům (Karlů Kohoutovi - 92 let, Josefu Křivánkovi - 93 let, Ludmile Pavličkové - 81 let), byť již nejsou mezi námi, děkuje za vzácné informace.